

הרב יהודה זולדן, באר יהודה – בבא מציעא, פרקים א-ב, עמ' 348-363

שיעור כב

מצא בגל ובכותל ישן... מצא בכותל חדש...

(בבא מציעא כה ע"ב – כו ע"א)

הקדמה

- א. "של אמוריים... דשתיך טפי" – דוגמה לזיהוי כלים וחפצים עתיקים
 1. רש"י: "הא מוקמינן למתניתין דשתיך טפי"
 2. רמב"ם: "שימצא אותן מטה מטה באדמה כדרך כל המטמונות הישנות"
 ב. טור ושולחן ערוך: מצא בגל או בכותל ישן, מצא בכותל חדש
 סיכום

הקדמה

במשנה (כה ע"ב) נזכרו שני מקרים: מציאה שיש בה סימן שנמצאה בכותל או בגל ישן, ומציאה שנמצאה בכותל חדש. תוכן משנה זו מופיע גם בתוספתא והגמרא דנה בפרטי המקרים הללו. נעיין בהסברו של רש"י וראשונים נוספים שהסבירו באופן דומה את הסוגיה, בהסברו של הרמב"ם, ובפסיקה של הטור והשולחן ערוך ונושאי כליהם.

א. "של אמוריים... דשתיך טפי" – דוגמה לזיהוי כלים וחפצים עתיקים

במשנה (כה ע"ב) נאמר:

מצא בגל ובכותל ישן – הרי אלו שלו.

מצא בכותל חדש, מחציו ולחוץ – שלו, מחציו ולפנים – של בעל הבית.

בתוספתא (ב, ד) נזכרו מקרים אלו כך:

מצא בגל או בכותל ישן – הרי אלו שלו, שיכול לומר של אמוריים הן.

מצא בחור או בכותל חדש, מחציו ולחוץ – שלו, מחציו ולפנים – של בעל הבית.

על הרישא של המשנה "מצא בגל ובכותל ישן" שאלה הגמרא מדוע החפץ שנמצא שייך למוצא ולא לבעל הגל או הכותל? והתשובה:

תנא: מפני שיכול לומר לו: של אמוריים הן.

דברי התנא הללו הם מובאה מדברי התוספתא. המוצא יטען בפני בעל הגל או הכותל שהחפץ הוא של אמוריים שהורישו אבותינו כשנכנסו לארץ ישראל.¹ על כך שאלה הגמרא: "אטו אמורים מצנעי,

¹ הטמנת חפצים בכתלים בידי גויים יושבי הארץ נזכרת במדרש (ויקרא רבה, פרשה יז, ו) בהקשר לדין בית מנוגע: "תני רבי חייא: וכי בשורה היא להם שנגעים באים עליהם? תני רבי שמעון בן יוחאי: כיון ששמעו כנענים שישראל באים עליהם עמדו והטמינו ממונם בבתים ובשדות. אמר הקב"ה: אני הבטחתי לאבותיהם שאני מכניס את בניהם לארץ מלאה כל טוב, שנאמר 'ובתים מלאים כל טוב' (דברים ו, יא). מה הקדוש ברוך הוא עושה? מגרה נגעים בביתו והוא סותרו ומצא בו סימא [אוצר]. רש"י (ויקרא יד, לד) כתב שהאמוריים הם שהטמינו: "ונתתי נגע צרעת – בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם. לפי

ישראל לא מצנעי?". ייתכן שאותו בעל הגל או הכותל הוא שהטמין שם את החפץ, ואם כך אם נמצא חפץ בחצי הפנימי של הכותל הישן אזי יש לפסוק, ולפחות מחמת הספק, שהחפץ של בעל הגל או הכותל. תשובת הגמרא: "דשתיך טפי". על הכלי יש חלודה רבה.² נראה שאין הכוונה לחלודה דווקא, אלא שיהיה ניכר על החפץ שנמצא שהוא עתיק מאוד, וכפי שהציג זאת הרב ישעיהו דטראני (פסקי ריא"ז, בבא מציעא ב, ד): "מצא בגל של אבנים, או בכותל ישן שהיה מדורות הראשונים, כלי מעופש ביותר הרי הוא שלו, הדבר ידוע שמימות הקדמונים הוא ואינו ידוע בעליו".

יש כלים וחפצים שעשויים ברזל, נחושת ועוד, שמחלידים בזמן קצר יחסית, מאחר שהדבר תלוי בחמצן ובלחות שיש במקום. מנגד יש כלים וחפצים רבים שלמרות עתיקותם לעולם לא יחלידו, כגון זכוכית, קרמיקה, תכשיטים שעשויים מזהב טהור בלבד, ועוד. לאלה לא יועיל הסימן שנזכר בגמרא "דשתיך טפי", אך יש אפשרויות נוספות להעריך את עתיקותם, לדוגמה, לא מקובל להשתמש בכלים כאלו בזמן או במקום שבו הם נמצאו, איכות החומרים, סימני בלאי, חותמות ותוויות, ועוד. נוסף על כך, ברור שאין הכוונה רק לחפצים מתקופת האמוריים, אלא "מדורות הראשונים", כפי שכתב הר"ד – חפצים עתיקים ברמה כזאת שברור שהם אינם שייכים לבעל הגל או הכותל. [להלן נשתמש במילה: ישן – בנוגע לכותל, ובמילה: עתיק – בנוגע לחפץ שנמצא בו].

1. רש"י: "הא מוקמינן למתניתין דשתיך טפי"

רש"י (ד"ה דשתיך טפי) פירש את תשובת הגמרא: "דשתיך טפי – העלו חלודה רבה, דכולי האי לא שביק לה". בכלי שנמצא יש חלודה רבה וניכר שהוא נמצא שם זמן רב מאוד, ויש להניח שבעל הגל או הכותל לא היה משאיר את החפץ שם לזמן כה ממושך, ולכן החפץ איננו שלו אלא של המוצא. החלודה על החפץ היא רק סימן להיותו עתיק, וכפי שהכותל עצמו או הגל שבו נמצא הוא ישן. הרא"ש (ב, ט) הסביר עוד:

שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן". ראה גם: ספרא (פרשת מצורע פרשה ה, ד) וגמרא (הוריות י"א). הרב יהודה אריה לייב אלטר (שפת אמת, ויקרא פרשת מצורע שנה תרמ"ו) כתב: "הענין הוא כי הבטחת ארץ כנען לבני ישראל הוא מה שזכו להנחיל ארץ ישראל שנעשה נחלת ה', ונתהפך מטומאת ארץ כנען להיות ארץ ישראל מקודש לה'. וכענין זה עצמו הוא ביותר מה שיכולין בני ישראל לתקן גם מקומות שנמצא בהם הטומאה". הרב פנחס הלוי איש הורביץ (פנים יפות, ויקרא יד, לד) כתב: "קיימא לן חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו. ונראה דמזה הטעם הוצרך לבשר אותם דקיימא לן בשולחן ערוך (חושן משפט סי' רסט) דבדבר שאינו רגיל לבוא שם ולא עלה על דעת בעל הבית לזכות בו אינו זוכה בו. לכן הוצרך לבשר אותם כדי שידעו שיש מטמוניות ויתכוונו לזכות בו". הרב יששכר תמר (עלי תמר, בבא מציעא ב, ד) כתב שבספר נחמד למראה שאל "למה נקיט דווקא של האמוריים מהשבעה אומות?". הרב תמר השיב: "מצינו שהאמינו האמוריים בהקב"ה וגלו לאפריקי", זאת על פי האמור בתוספתא (שבת ה, יב): "רבי שמעון בן גמליאל אומר: אין לך בכל עממין מתון יותר מאמוריים. וכן מצינו שהאמינו במקום, וגלו לאפריקי ונתן להם המקום ארץ שיפה כארצם". הרב תמר המשיך: "אם כן שאר העמים שלחמו בישראל לא החביאו כספם וזהבם בקירות הבתים, אכן אמורי שפנה והלך לו לאפריקי לא הספיקו ולא היו יכולים לקחת אתם כספם וזהבם והחביאום בכתלים בתקוה שישובו לארץ ישראל ויקחוהו משם". הוא ציין עוד שבמקורות אחרים כתוב שהגרשים הם שגלו לאפריקה. עוד בענין זה: הרב מנחם מנדל שניאורסון, הרבי מלובביץ' (ליקוטי שיחות – ויקרא, פרשת מצורע, עמ' 249–258); הרא"ה קוק (עולת ראייה, א, עמ' קסה–קסו) כתב על הצורך שיש בהרס של דבר והצער הכרוך עמו, ועל התוצאה החיובית והמרוממת שנובעת אחר כך מההרס הכואב.

² רש"י (שבת סה ע"א ד"ה שוכתא [תענית ח ע"א ד"ה משתכין]) כתב: "שוכתא – ליחלוחית היוצא מן הכסף, ובלעז רוי"ל [ומשמעו – כסף שהשחיר מעט בכעין חלודה], ויפה למכה. שוכתא – כמו דשתך טפי דאלו מציאות (ב"מ כו, א) ומשתכין כנחשת דתענית (ח, א). רש"י תיאר את הליך הקורוזיה (שיתוך). ראה גם בדבריו (בבא בתרא יט ע"א ד"ה דמשתכין) שפירש את המילה "משתכין" כשבור, וראשונים (שם) הקשו עליו ש"משתכין" הכוונה היא להיווצרות חלודה.

דשתוך טפי, וניכר שמימים רבים היה מונח שם. ואפילו היה הכותל שנים רבות של אבותיו ואפשר דשתוך משעה שנתנוהו אבותיו שם. מ"מ כיון דאית ליה למיתלי דמימות אמוריים היו שם ולא הוחזק ישראל בממון מעולם, הרי הוא של מוצאו.

הרב אברהם חיים שור (תורת חיים, בבא מציעא כו ע"א) דייק בדברי הגמרא וביסס את דברי הרא"ש:

"מפני שיכול לומר לו של אמורים הן". מדלא קאמר 'מפני שהן של אמורים', משמע דאף על גב דלאו ודאי הוי של אמורים, כגון שהיה הכותל שנים רבות של אבותיו ואפשר דשתוך משעה שנתנו אבותיו שם אפילו הכי הן שלו, דכיון דאיכא למיתלי מימות אמוריים היה שם ולא הוחזק ישראל זה בממון לעולם, הרי הוא של מוצאו כמו שכתב הרא"ש ז"ל.

המוצא איננו טוען בוודאות שהחפץ נמצא שם מימות אמוריים, אבל הוא יכול לטעון זאת כהשערה, כדי לשלול את האפשרות שהחפץ מעולם לא היה שייך ליהודי.³ בשיטה מקובצת (כה ע"ב) כתב בשם רבנו יהונתן:

ואף על פי שיש בו סימן, מפרש בברייתא מפני שיש לתלות אותה שהאמורין הטמינוהו שם שלא ימצאוהו ישראל, דכיון שהעלה חלודה רבה, ניכר שזה הכותל מימות יהושע בן נון היה.

מאחר שיש חלודה רבה בחפץ, הדבר מלמד על כך שהכותל הוא מתקופה קדומה מאוד מאוד, מעת זמן כניסת עם ישראל לארץ. נראה שאין כוונתו לומר שכל חפץ שיש עליו הרבה חלודה הוא מזמן כניסת עם ישראל לארץ. המוצא גם איננו אמור לדעת מאיזו תקופה בדיוק החפץ. כאמור, החלודה הרבה היא סימן לכך שהחפץ נמצא שם זמן רב, אך החפץ עצמו יכול להיות מתקופה קדומה ואף קדומה מאוד, אך מאוחרת הרבה לימי יהושע בן נון. האמירה שבחפץ יש חלודה רבה באה בעיקרה לשלול את האפשרות שבעל הגל או הכותל הוא שהניח חפץ זה שם. "של אמוריים" זהו סימן להיות החפץ עתיק. סביר להניח שחפץ עתיק מתקופה קדומה אינו דומה כלל לחפצים שמקובל להשתמש בהם לאחר מאות או אף אלפי שנים, גם אם אין עליו חלודה כלל. הייחוס של העתיקות "של אמוריים היר" הוא רק דוגמה, ומקרים כאלו שנמצא כלי חלוד יכול לקרות גם מחוץ לארץ ישראל, וכדברי הרב יום טוב ליפמן הלר (תוספות יום טוב, משנה בבא מציעא ב, ג): "ותנא בארץ ישראל קאי משום הכי נקט אמוריים. והוא הדין של שאר עם ועם במדינה ומדינה". הגר"א (שולחן ערוך, חושן משפט

³ הרא"ש (שם) כתב עוד שנאמר שהחפץ הוא מימי אמוריים: "עוד י"ל מה שנשאר טמון מן האמוריים לא היו לאותו שנפל הקרקע לחלקו, כי השלל היה מתחלק לכל ישראל. ואחר שעמד שם, הרי הוא כאבוד מכל ישראל והרי הוא של מוצאו". הרב נפתלי צבי יהודה ברלין (הנצי"ב, מרומי שדה, כה ע"ב) כתב שיש משמעות קניינית לכך שמדובר על חפץ שהטמינו האמוריים דווקא בימות יהושע בן נון: "משני דשתוך טפי, דניכר דבא לכאן מימות יהושע בן נון, ושייך לכל ישראל כדין כל מטלטלין שהיה מתחלק לכל ישראל". הרב יעקב לורברבוים (נתיבות המשפט, אורים סי' רס ס"ק א) כתב: "דהא לכאורה הוא תמוה, דהא הטעם דהוא של מוצאו משום דתלינן דשל גוים הוא, ונכסי גוים הרי הם כמדבר והפקר גמור הן. ועל כרחק צריך לומר דסבירא ליה כמו שכתב הרא"ש (שם) דשלל של אמוריים זכו בו כל ישראל רק שנתאשו והוי אבידת ישראל. וכתב המרדכי (בבא מציעא סי' רנט, מובא בסמ"ע (סי' רס ס"ק א) שפיר. ונמצא צריך לומר על כרחק דדין זה אינו נוהג רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ, וכל הפוסקים סתמו וכתבו דין זה דהמוצא בגל, ועל כרחק לא סבירא ליה הטעם שכתב המרדכי". יש להעיר שהמרדכי ציין לדברי הגמרא שיכול לומר של אמוריים, אך לא כתב שנכסי גוים הם כהפקר, ואין להסיק מדבריו שדין זה הוא רק בארץ ישראל. ראה גם: הרב משה פיינשטיין (דברות משה, בבא מציעא, סי' כה, ענף א). לגוף הדברים, נראה שדברי הגמרא: "יכול לומר של אמוריים" הם דוגמה לטענה, וכוונת המוצא לומר שהחפץ עתיק מאוד, ועל כן איננו של בעל הגל או הכותל. הן אמת שבכניסה לארץ לקחו בני ישראל כשלל את חפצי הגויים, אך גם אם מדובר בחפץ שנמצא בכותל ישן או בגל ישן בחוץ לארץ או בארץ ישראל מתקופה קדומה אחרת, הוא של מוצאו.

סי' רס ס"ק ח) כתב: "ולאו דוקא של אמוריים, דאפילו ישראל בנה שאינו מאבותיו דתלינן ביה כיון דשתין טפי ולאחר ייאוש הוא".

בסיפא של משנתנו וכן גם בתוספתא נאמרה הלכה נוספת בנוגע למי שמצא מציאה בכותל חדש: "מצא בכותל חדש, מחציו ולחוץ – שלו, מחציו ולפנים – של בעל הבית". רש"י (ד"ה מחציו) הסביר:

מחציו ולחוץ – באחד מחורי כותל הסמוכים לרשות הרבים מצאה. מחציו עוביו של כותל ולחוץ – שלו, דאמרינן אחד מבני רשות הרבים נתנו שם ושכח. דאף על גב דאמרן לעיל "ספק הינוח לא יטול", והאי ודאי הינוח הוא? הא מוקמינן למתניתין בגמרא "דשתין טפי", דאיכא יאוש בעלים.

לפי רש"י אם אדם מצא בכותל החדש חפץ שמונח מחציו עוביו כלפי חוץ, החפץ של המוצא כי יש להניח שאחד מבני רשות הרבים הניח שם את החפץ, שכח אותו והתייאש. לפי רש"י דברי הגמרא "דשתין טפי" הם לא רק במקרה שנזכר ברישא של המשנה בנוגע לכותל או גל ישן, אלא גם בנוגע לכותל חדש. הברטנורא שהסביר כמו רש"י כתב: "וחלודה שעליו מוכחת שמזמן הרבה היה שם, ובודאי נתיאשו הבעלים". החלודה על הכלי היא הסימן לכך שהכלי שנמצא בכותל החדש מונח שם זמן רב.

דברים דומים לדברי רש"י בנוגע לכותל חדש כתבו גם התוספות (כו ע"א ד"ה בכותל חדש):

ו"ל דאיירי בשתיק דומיא דכותל ישן. ומסתמא כבר בקשו בעלים ולא מצאו ונתייאשו. אבל מחציו ולפנים – של בעל הבית, דאינו שוכח חפציו ימים רבים.

"דומיא דכותל ישן" – כמו שהגמרא אמרה בנוגע לכותל ישן, שחפץ חלוד משמע שהוא נמצא שם זמן רב, וההנחה היא שהבעלים התייאשו. "מחציו ולפנים" – בעל הבית אינו שוכח חפציו גם אם הם שם ימים רבים. כך ביאר תוספות רא"ש (שם):

מחציו ולפנים של בעל הבית אף על גב דשתין טפי, דדרך בעל הבית להניח חפציו בחורי ביתו ימים רבים, ואינו מתייאש.

"ימים רבים" יכולים להיות גם במשמעות של שנים רבות, ועל כן גם אם עולה חלודה על החפצים, בכל זאת הבעלים לא מתייאשים. גם הרא"ש (ב, ט) הסביר כך ובהרחבה את הסיפא בנוגע לכותל חדש:

בכותל חדש היינו בכותל שידוע שאבותיו של זה שהוא עתה שלו בנאוהו ולא יצאו מרשותם מעולם אלא הוא ואבותיו היו דרים בו מעולם. מחציו ולחוץ שלו – ואפילו בדבר שיש בו סימן כדמוכח בגמרא דומיא דסכין וכיס, דכיון דשתין טפי ודאי נתיאשו הבעלים ושכחו אנה הצניעו מדלא בעי לבקשו וליטלו זה ימים רבים, מידי דהוה אכופרא דבי מעצרתא. מחציו ולפנים של בעה"ב – אף על גב דשתין טפי, דרך בעל הבית להניח חפציו בביתו ימים רבים ואינו מתייאש.

הגמרא הסבירה "דשתין טפי" רק בנוגע לרישא של המשנה, ואילו לסיפא של המשנה הסבר זה לא נזכר כלל בגמרא. מה הסיבה שראשונים אלו הסבירו כך? הר"ן (כה ע"ב) הסביר שלרש"י היה קשה:

מחציו ולחוץ למה הוא שלו, יטול ויכריז? כבר נשמר מזה רש"י ז"ל שפי' דכולה מתניתין בדשתין דומיא דרישא, ומשום הכי מחציו ולחוץ שלו. דאע"ג דליכא למתלי באמוריים דהכא

כותל חדש הוא, אפילו הכי הרי הוא שלו, דבני רשות הרבים הניחוהו שם וכיון דשתיך – איאוש.

הריטב"א (כה ע"ב) כתב על דברי רש"י: "ואין שיטה זו מחוורת כל הצורך", כי בגמרא לא נאמר שגם בכותל חדש בחציו ולחוץ מדובר בחפץ חלוד. הריטב"א גם שלל את הפירוש שמדובר בחפץ שאין בו סימן, כי המשנה עוסקת בחפץ שיש בו סימן, "ועוד דכל שמחציו ולחוץ אם הניחו שם בעל הבית אבדה מדעת היא שהוא סמוך לרשות הרבים". הריטב"א הסביר את הדין במשנה כך:

והנכון דטעמא דמתניתין משום דכל שהוא בחורין הסמוכין לרשות הרבים שיד הרבים ממשמשת שם להדיא אם הוא ודאי הנוח אבידה מדעת היא... דמסתמא בני רשות הרבים הניחוהו שם ואבדה מדעת היא, ואפילו תימא שהניחו שם בעל הבית אין דרך לעשות כן ואלו עשה אבדה מדעת היא כיון שלא הניחו כלפי פנים... ומחציו ולפנים של בעל הבית דתלינן כי הוא הניחו שם, דהכי אורחא דמילתא ואפילו יד הרבים מגעת שם כיון שאין דרכם להשתמש ולמשמש כלפי פנים, אין זו אבדה מדעת.

נראה להסביר שגם רש"י הבין ש"שתיך טפי" זהו רק סימן לכך שחפץ זה עתיק, והוא אינו של בעל הכותל הישן או החדש. רש"י כתב שמאחר שאת הרישא של המשנה הסבירה הגמרא כך, אזי גם את הסיפא ניתן להסביר באותו האופן, אך כמובן ניתן להציע אפשרויות אחרות כמו למשל שהוא נמצא מחציו ולחוץ בכותל החדש במקום שגם בעל הבית לא היה מודע לכך, ועוד.

2. רמב"ם: "שימצא אותן מטה מטה באדמה כדרך כל המטמונות הישנות"

בנוגע למוצא בכותל ישן כתב הרמב"ם (פירוש המשנה, ב, ג):

מצא בגל או בכותל ישן, בתנאי שיהא אותו הדבר בעומק האדמה בענין שאפשר לומר שהוא נטמן זה זמן רב. אבל אם מצאו קרוב לפני האדמה או לפני הגדר, הרי דינו כדין דבר הנמצא באשפה.

הרמב"ם לא כתב שמדובר בחפץ שגויים הטמינו, וכן לא כתב שהיות החפץ חלוד מהווה סימן להיותו עתיק. הסימן שזה חפץ עתיק הוא היותו טמון עמוק באדמה וההנחה היא שהוא שם זמן רב. אם החפץ נמצא קרוב לאדמה, "דינו כדין דבר הנמצא באשפה" דהיינו שאסור לגעת בו. דברים דומים פסק הרמב"ם (הל' גזילה ואבידה טז, ז):

המוצא מטמון בגל או בכותל ישן – הרי אלו שלו. שאני אומר של גוים הקדמונים הן. והוא שימצא אותן מטה מטה כדרך כל המטמונות הישנות.

נראה שהרמב"ם פירש שהאמירה בגמרא "של אמוריים הן" היא רק דוגמה או סימן. הוא כתב שמדובר על כלים שהטמינו גויים קדמונים, ולא כתב מאיזו תקופה. ייתכן גם שהם של יהודים מתקופות קדומות, וכאמור בפירוש המשנה (ב, ד) לא ציין הרמב"ם כלל מי היו הבעלים הקודמים. הרמב"ם נשען על דברי התוספתא והירושלמי שמדובר בעתיקות מתקופה קדומה, והוסיף שצריך "שיהא אותו הדבר בעומק האדמה בענין שאפשר לומר שהוא נטמן זה זמן רב". זהו סימן משמעותי שבאמצעותו ניתן להעריך ואף לקבוע שאכן מדובר בחפץ עתיק, ואין מדובר בחפץ שהבעלים הנוכחי הטמינו שם. לעיתים יש חפצים וכלים שנמצאים קרוב מאוד לשפת הגל או הכותל, וניתן להעריך

ולקבוע שהם מתקופה עתיקה מאוד. כאמור, דברי הרמב"ם על היות החפץ העתיק "מטה מטה כדרך כל המטמונות הישנות" הם רק סימן אך לא סיבה.⁴ הרב יהושע ולק (דרישה, חושן משפט סימן רס) העיר על דברי הרמב"ם שלא כתב בדבריו שהחפץ נמצא חלוד:

והוא תמוה, דבגמרא אמרו בהדיא "לא צריכא, דשתיך טפי"? ומתוך כך היה נראה לי שהרמב"ם ז"ל לא גרס "דשתיך" אלא 'דשתית טפי' ופירושו לשון אבן שתייה (יומא נג ע"ב; נד ע"ב) ולשון שיתין של מזבח (סוכה מט ע"א) שפירושו יסוד התחתון המונח למטה לגמרי. וזה שכתב "והוא שימצאנו מטה מטה..." וכן מוכח מלשונו בפירוש המשניות (בבא מציעא ב, ג) עיין שם.⁵

אך בהמשך דבריו הוא כתב שמכך שהטור והשולחן ערוך איחדו את פירוש רש"י והרמב"ם:

מוכח להדיא דסבירא להו דגם הרמב"ם גרס "דשתיך" ופירושו לשון חלודה, ותרתי בעי: העלה חלודה, וגם שיהא מונח מטה מטה. ולפי זה נראה להגיה ברמב"ם וצריך לומר: "וכדרך מטמוניות" בוי"ו, והוא שימצאנו "מטה מטה", וגם שיהיה כדרך המטמוניות דהיינו שהעלה חלודה. וכפירוש זה משמע מלשון המגיד משנה (הל' גזילה ואבידה טז, ז) שכתב זה לשונו: "ומה שכתב 'כדרך כל המטמוניות הישנות' שם בגמרא" עד כאן. ותמה על עצמך היכן נזכר זה בגמרא? אלא שמע מינה דפי' "וכדרך המטמוניות" דקאמר דרצה לומר שהעלה חלודה. וכן משמע לשון סמ"ג (דף קנ"ד ב) זה לשונו: "המוצא מעות בגל... והוא שימצא אותם מטה מטה, וגם העלו חלודה כדרך כל המטמוניות הישנות..." עד כאן. ולפי זה מה שכתב "והוא שימצאנו מטה מטה..." אין לו סמך מהגמרא אלא סברא דנפשיה קאמר שבזה ניכר שהוא כותל ישן, דאילו בחלודה לחוד אין ראיה דהא בכותל חדש אמרינן בסמוך דאפילו העלה חלודה טובא כל שמחציו ולפנים לא יגע בו.

אכן כך פירש הסמ"ג, אבל הרמב"ם בפירוש המשנה וכן במשנה תורה לא הזכיר כלל שהחפץ שנמצא היה חלוד. נראה שגם לפי הצעתו של הפרישה להוסיף לדברי הרמב"ם את האות ו': "וכדרך מטמוניות..." אין הכרח להסביר שהכוונה היא לחלודה. עדיין ניתן להסביר שהכוונה היא שמטמונות נמצאות מטה מטה "וכדרך כל המטמונות הישנות".⁶

הרב נחום רבינוביץ' (יד פשוטה, הל' גזילה ואבידה טז, ז [עמ' תרלד–תרלה]) ציין שרבונו חננאל כתב: "דשתיך טפי – עלה בהן סיג הרבה. כלומר משנים רבות הם נתונים בזה המקום לפיכך עלה בהן סיג". וכך כתב גם רבינו ברוך הספרדי: "מוכח עליו כי קדמוני הוא שם". וכתב על דבריהם:

⁴ הרמב"ם (הל' בית הבחירה ד, א) תיאר את המקום שהכין שלמה המלך לגנוז בו את ארון הברית לפני חורבן בית ראשון: "ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב, בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות ויאשיהו המלך צוה וגנוזו במקום שבנה שלמה". טבען של עתיקות הוא להימצא עמוק באדמה.

⁵ גם הגר"א (בבא מציעא כו ע"א, הגהות אות א; שולחן ערוך, חושן משפט סי' רס ס"ק ב) כתב שהרמב"ם גרס בגמרא: "דשתית טפי". הש"ך (חושן משפט סי' רס ס"ק ב) ציין שהרמב"ם פירש "דשתיך טפי" שהכוונה היא "מטה מטה" אך לא כתב שהרמב"ם גרס "דשתית טפי". יש לציין שבשישה עדי נוסח מופיע "דשתיך טפי". באחד מהם "דשתוך טפי". לא מצאתי עד נוסח בו כתוב "דשתית".

⁶ במהדורות הרמב"ם המדויקות (הרב יוסף קאפח; הרב שבתאי פרנקל, ילקוט שינויי נוסחאות; הרב נחום רבינוביץ, יד פשוטה; הרב יצחק שילת, רמב"ם מדויק) הגרסה היא ללא האות ו': "...מטה מטה כדרך כל המטמונות הישנות".

הרי שהם ייחסו חשיבות יתירה למיקום של האוצר. הסיבה היא פשוטה, שהרי יתכן שהוציא אדם מטמון ישן ממקום מחבוא ובלכתו הוצרך לעצור לשעה קלה והניחו בתוך חור בכותל עד שיחזור, והרי זה הינוח ממש שאסור לגעת בו... מובן מאליו כי מטמון כזה יש בו הרבה חלודה, אבל אין זאת ראייה להתיר. כדי להתיר לקחת מציאה כזאת צריך שיהא מוכח שהמטמון העלה חלודה "בזה המקום" כלשונו של הר"ח. לפיכך ראה רבינו להסביר שמותר לקחתו רק "בתנאי שיהא אותו הדבר בעומק האדמה", כי ברור שאין אדם מניח דבר לזמן קצר בעומק האדמה.

כאמור, הרמב"ם לא הזכיר כלל שבחפץ עלתה חלודה, ויש חפצים עתיקים שעשויים מחומרים שאינם מחלידים. נראה להסביר שהרמב"ם בפירושו למשנה ובפסיקת ההלכה התבסס על דברי הירושלמי (ב, ד) בסוגייתנו: "מצא בגל ובכותל ישן – הרי אילו שלו. שאני אומר של אמוריים היו". הרמב"ם כתב בלשון דומה מאוד: "המוצא מטמון בגל או בכותל ישן – הרי אלו שלו. שאני אומר של גוים הקדמונים הן". יש הבדל משמעותי בין הצגת הדברים בתוספתא שנזכרה בסוגייתנו בבבלי, לבין דברי הירושלמי שציטט הרמב"ם. לפי התוספתא שבבבלי, המוצא הוא זה "שיכול לומר לו של אמוריים היו" – המוצא יוכל לטעון טענה כזו כנגד בעל הגל או הכותל, אך אין לו הוכחה ודאית שאכן המציאה היא דווקא מתקופה זו.⁷ לפי הרמב"ם על פי הירושלמי, הביטוי "שאני אומר" – כוונתו היא שאנו בית הדין טוענים ואומרים שכך הוא הדין, כי כנראה זהו חפץ עתיק מתקופה קדומה, ועל כן הדין הוא "הרי אלו שלו".⁸ בירושלמי הסתיים הדיון בעניין זה, ולא נשאלה שם השאלה כמו בבבלי: "אטו אמורים מצנעי, ישראל לא מצנעי".⁹ בנוגע למציאה בכותל חדש כתב הרמב"ם (פירוש המשנה, ב, ג):

ואמרו מחציו ולחוץ שלו, אם היה אותו הדבר הטמון בגדר לשון של זהב או חתיכה של כסף וכיוצא בהם. אבל אם היה כלי מלא זהב הולכין אחר פי הכלי. אם היה לחוץ – הרי הוא שלו, ואם היה לפני – של בעל הבית ואין משגיחין על חציו.

הרמב"ם הסביר ש"מחציו ולחוץ" מדובר במצב שברור שהחפץ פונה או נוטה כלפי חוץ. הרמב"ם לא כתב שמדובר בחפץ חלוד, וכך כתב (הל' גזליה ואבידה טז, ט-י):

⁷ הריטב"א (כה ע"ב) ורבונו פריץ (שיטה מקובצת שם) כתבו שגם אם המוצא ייתן סימנים לחפץ העתיק, ההנחה היא שהוא התיימש, כי הוא יודע "דמאן דמשכח להו תלי באמוריים", והריטב"א אף הוסיף: "ונכון הוא", ועל כן המוצא איננו חייב לתת לו. יש להעיר שיתכן שאם מדובר בבעל כותל או גל שידוע שהוא אספן עתיקות, ויש לו עתיקות נוספות, והוא נותן סימנים למוצא, כי הוא אכן מכיר את החפץ שכנראה אבד לו, נראה שעל המוצא להחזיר לו.

⁸ הרמב"ם כתב בהלכה נוספת (הל' גזלה ואבדה טו, יג) את הביטוי: "שאני אומר" באותה משמעות: "המוצא ציבורי פירות או פירות בכלי או כלי כמות שהוא חייב להכריז. מצא כלי ולפניו פירות הרי אלו שלו הפירות, והכלי נוטל ומכריז. שאני אומר הכלי של אחד והפירות של אחר והרי אין בו סימן, ואם מראין הדברים שהן של אדם אחד חייב להכריז". בהלכות נוספות אחרות ביד החזקה כתב הרמב"ם ביטוי זה ובמשמעות זו.

⁹ בשיטה מקובצת (כה ע"ב) כתב בשם תוספות חיצוניות: "ויש לומר דמקודם לכן הוה ידעינן דמיירי דשתין, אבל 'דשתין טפי' לא אסיק אדעתיה עד השתא. ומשום הכי קשיא ליה 'אטו אמורין מצנעי' וישראל לא מצנעי? ומשני 'דשתין טפי', דודאי יש לתלות באמורין". נראה להעיר שבגמרא עצמה אין הוכחה לכך שהנחת הבסיס היא שהחפץ חלוד, ורק בעקבות הקושיה "אטו ישראל לא מצנעי" הוסיפה הגמרא שהחפץ חלוד מאוד. נראה שהגמרא ציטטה את התוספתא שבה הנימוק לדין: "מצא בגל ובכותל ישן הרי אלו שלו" הוא שהמוצא יטען שהם מימות אמוריים, וכדי לעגן היטב טענה זו הציגה כהוכחה את העובדה שהחפץ חלוד מאוד. כאמור, בירושלמי נזכר גם כן הנימוק של התוספתא, ולא נשאלה השאלה "אטו ישראל לא מצנעי" ולא נאמר כלל שהחפץ חלוד.

ט. מצא מטמון בכותל חדש: אם המטמון מוכיח שהוא לבעל הבית – הרי הוא שלו, ואם מוכיח שהוא לאחד מן השוק – הרי הוא של מוצאו. כיצד? הסכין – הרי הנצב שלו מוכיח, והכיס – פיו מוכיח, ואם נמצא תוך הכותל מלא מהן – חולקין.
י. היה בתוך הכותל מעות או לשונות של זהב שאין שם מוכיח, מחציו ולחוץ – של מוצא, מחציו ולפנים – של בעל הבית.

הרמב"ם תיאר והסביר במה מדובר, אך נראה שהוא לא נימק את הדינים. הרמב"ם לא פירש כמו רש"י וראשונים נוספים שהחפץ שנמצא "מחציו ולחוץ" היה חלוד, כי כאמור גם בפירוש הרישא של המשנה ובפסיקת המקרה להלכה הרמב"ם לא ציין זאת. הרב וידאל די טולושא (מגיד משנה שם) הסביר:

מצא מטמון בכותל וכו'. משנה וגמרא כפשטן, ורבו הפירושים והסברות בזה. והקשו למה הרי הן של מוצאו כיון דדבר שיש בו סימן הוא יטול ויכריז? ויש מי שתירץ דהכא כגון שנראין הדברים שזה ימים מרובין שדברים אלו כאן ומפני יאוש בעלים נגעו בה. ותירץ אחר דכיון שהחור פתוח לרשות הרבים הוויא ליה הנמצא אבידה בעיר שרובה עכו"ם וה"נ ברובה עכו"ם הוא. ורבינו ז"ל כתב סתם כפשט השמועות.

המגיד משנה ציין כמה הסברים לאמור במשנה, אך לא ביאר את עמדת הרמב"ם. לדבריו הרמב"ם "כתב סתם כפשט השמועות". נראה להסביר שאדרבה, הרמב"ם למד מהאמור במשנה ובתוספתא שחפץ שחציו כלפי חוץ או כלפי פנים, זו דוגמה שיש ללמוד ממנה עיקרון חשוב שפותח אפשרויות רבות כיצד לברר של מי החפץ – של בעל הכותל או של המוצא. העיקרון שהרמב"ם למד מדברי המשנה והתוספתא הוא: "אם המטמון מוכיח שהוא לבעל הבית – הרי הוא שלו, ואם מוכיח שהוא לאחד מן השוק – הרי הוא של מוצאו". התנוחה של החפץ הנמצא קובעת של מי הוא. הרמב"ם הדגים זאת בסכין או בכיס (ארנק), כאמור בגמרא (כו ע"א). בסכין: הניצב (הקת) מוכיח, אם הניצב כלפי חוץ – הסכין של מוצאו, ואם כלפי פנים – של בעל הכותל. כך גם כשהחפץ הוא ארנק. הסימן הוא פתחו של הארנק. אמנם בגמרא נאמר שבמשנה מדובר "באודרא ונסכא" – חפצים שאינם כלים, ואין אוחזים אותם במקום קבוע. "באודרא" – מוכין, "ונסכא" – חתיכת כסף, שאין בהם היכר מאיזה צד הניחו אותם, אך הרמב"ם נעזר בדברי הגמרא כדי ללמד עיקרון חשוב שלפיו יוכל המוצא להחליט מה עליו לעשות בחפץ.

גם כשהרמב"ם (הל' גזילה ואבידה טז, ז) עסק בחפץ שנמצא בכותל ישן הוא ציין שיש להסתכל במציאה עצמה על מנת לקבוע אם מדובר בחפץ עתיק או חדש:

המוצא מטמון בגל או בכותל ישן הרי אלו שלו שאני אומר של גוים הקדמונים הן, והוא שימצא אותן מטה מטה כדרך כל המטמונות הישנות.
אבל אם מראין הדברים שהן מטמון חדש אפילו נסתפק לו הדבר, הרי זה לא יגע בהן, שמא מונחים הם שם.¹⁰

¹⁰ הרמב"ם ציין במקומות נוספים את החשיבות להתבונן בחפץ על מנת שהמוצא יוכל להחליט אם עליו להכריז או הרי אלו שלו. הרמב"ם (הל' גזילה ואבידה טו, יג) כתב: "המוצא ציבורי פירות או פירות בכלי או כלי כמות שהוא חייב להכריז, מצא כלי ולפניו פירות הרי אלו שלו הפירות, והכלי נוטל ומכריז, שאני אומר הכלי של אחד והפירות של אחר והרי אין בו סימן, ואם מראין הדברים שהן של אדם אחד, חייב להכריז". הלכה דומה בנוגע לארנק וכסף כתב הרמב"ם (שם טז, ג): "המוצא מעות בכיס או כיס כמות שהוא חייב להכריז, מצא כיס ולפניו מעות מפוזרים הרי אלו שלו, ואם מראין הדברים שהכיס והמעות של אדם אחד ומן הכיס נפלו חייב להכריז".

לפי הרמב"ם יש להתבונן על החפץ שנמצא ולראות מה ניתן ללמוד עליו. אם הוא נמצא עמוק באדמה, זהו חפץ עתיק והוא איננו של בעל הכותל אף אם הכותל ישן, וכך גם בנוגע לחפץ עתיק שנמצא בתוך גל. אם הוא חפץ שנמצא בכותל חדש, הוראת המשנה היא שיש להכריע על פי התנוחה שלו.

יוצא אפוא שיש הבדל בין רש"י לבין הרמב"ם בפירוש המשנה:

לפי רש"י המבט ברישא ובסיפא הוא על מצבו של החפץ עצמו. כשהוא חלוד מאוד ונמצא בכותל ישן, ההנחה היא שהוא חפץ עתיק ואיננו שייך לבעל הכותל או הגל. כשהוא חלוד ונמצא בכותל חדש "מחציו ולחוץ" – ההנחה היא שאנשי רשות הרבים הניחו אותו שם ושכחו ממנו והתייאשו, והוא אינו שייך לבעל הכותל או הגל. כשהוא נמצא, ואפילו שהוא חלוד, "מחציו ולפנים", הוא שייך לבעל הכותל או הגל.

לפי הרמב"ם המבט ברישא ובסיפא הוא על מיקומו או תנוחתו של החפץ. ברישא, שהחפץ נמצא בכותל ישן, המבט הוא על מיקומו של החפץ: אם הוא נמצא עמוק מטה מטה, הוא חפץ עתיק ואינו שייך לבעל הכותל או הגל. בסיפא, שהחפץ נמצא בכותל חדש, המבט הוא על תנוחתו של החפץ. הרמב"ם למד ממקרה זה עיקרון רחב וגם למקרים דומים אחרים, שיש להכריע מה לעשות בחפץ שנמצא על פי תנוחתו.

ב. טור ושולחן ערוך: מצא בגל או בכותל ישן, מצא בכותל חדש

בנוגע למוצא בכותל ישן כתב רבנו יעקב (טור חושן משפט סי' רס) את פירוש רש"י ואת פירוש הרמב"ם:

והוא שהעלה חלודה שניכר שארך לו הימים שם, ואפילו שהיה הכותל של זה שנים רבות ואפשר שהעלה חלודה מאותו זמן, אפילו הכי הוא של מוצאו.¹¹ וכתב הרמב"ם ז"ל והוא שימצאנו מטה מטה כדרך המטמוניות הישנות.

מדבריו משמע שרש"י והרמב"ם כתבו שני פירושים שונים. הרב יוסף קארו (שולחן ערוך שם סי' א) כתב כך:

והוא שהעלתה חלודה, שאני אומר של עובדי כוכבים הקדמונים היא, והוא שימצאנה מטה מטה, כדרך כל המטמוניות הישנים.

הרב שבתאי הכהן (שפתי כהן, ש"ך, שם ס"ק ב) הבין שהטור לא איחד את דברי רש"י עם דברי הרמב"ם ואילו השולחן ערוך איחד:

כתב הטור "...וכתב הרמב"ם..." משום דאפשר דפירש"י והרמב"ם תרופיהו אמת לדינא, דבין שהעלה חלודה, ובין שנמצא מטה מטה, שהוא בענין שנראה מזמן רב הרי הוא של מוצאו. אבל המחבר שמצריך שניהם, קשה, תרופיהו למה לי? ואפשר דספוקי מספקא ליה בפירוש הש"ס לכך פסק דבעינן דתרווייהו לחומרא.

¹¹ הטור כתב כדברי אביו (רא"ש, ב, ט) אך השמיט משפט [המשפט שהשמיט נמצא בתוך סוגריים מרובעים]: "דשתוך טפי, וניכר שמימים רבים היה מונח שם. ואפילו היה הכותל שנים רבות של אבותיו ואפשר דשתוך משעה שנתנוהו אבותיו שם, [מ"מ כיון דאית ליה למיתלי דממות אמוריים היו שם ולא הוחזק ישראל בממון מעולם] הרי הוא של מוצאו". מדברי הטור ניתן להבין שהמוצא טוען בוודאות שהמציאה עתיקה בשל החלודה הרבה שבה.

לפי הש"ך, הטור פירש שדברי רש"י ודברי הרמב"ם הם שתי אפשרויות לזיהוי חפצים עתיקים מאוד והם אינם שייכים לבעל הכותל או הגל. ואילו לשולחן ערוך היה ספק איזה פירוש נכון ולכן החמיר וכתב את שני הפירושים כאחד.

הרב יעקב לורברבוים (נתיבות המשפט באורים, שם ס"ק ג) ציין לדברי הש"ך הללו וכתב מדוע היה צורך לאחד את שני הפירושים:

עיי' ש"ך ס"ק ב' שתמה דלמה הצריך תרתי ע"ש. ולפענ"ד נראה דחלודה בעינן שיהיה ניכר שהוא מטמון ישן, ומטה מטה בעינן דמחמת זה אינו עשוי להימצא.

לפי הנתיבות, החלודה שעל הכלי מלמדת על היותו עתיק, והימצאו מטה מטה באדמה מסבירה מדוע עד עתה לא מצאו אותו.

נראה שאין הכרח להסביר שהטור כתב את דברי רש"י והרמב"ם כשני פירושים ואילו השולחן ערוך איחד אותם. אמנם השולחן ערוך השמיט את שמו של הרמב"ם, אך הוא לא התכוון לומר שנדרשים שני מרכיבים, אלא או שהחפץ חלוד או שהוא נמצא עמוק באדמה. גם השולחן ערוך הבין שאלו שתי אפשרויות לזהות ולשער שמדובר בחפץ עתיק, ודאי שיכולות להיות סיבות נוספות מדוע יש להעריך שהחפץ שנמצא במקום מסוים הוא חפץ עתיק.

כך גם בנוגע למציאת חפץ בכותל חדש. רבנו יעקב (טור חושן משפט סימן רס) כתב:

וכותל חדש שידוע שאבותיו של זה שהוא עתה דר בו בנאוהו ולא יצא מרשותם.
מציאה הנמצאת בו מחציו לחוץ – הוא של מוצאו, אפילו יש בו סימן, והוא שהעלה חלודה, שודאי נתייאשו בעליו ממנו כיון שארך לו שם הימים.
מחציו ולפנים – של בעל הבית, אפילו אם העלה חלודה.
ואם הוא ממלא כל הכותל – חולקין, ואפילו אם הכותל משופע ולא אמרין ממקום הגבוה הוא נתגלגל למקום השפל.
במה דברים אמורים? במוכין או בנסכא שאין להוכיח מאיזה מקום בא שם, אבל סכין או כיס הוא מוכיח על עצמו מאיזה מקום בא שם. שאם בית יד הסכין ורצועות הכיס לבר – ודאי מחוץ בא שם והוא של מוצאו ואפי' מחציו ולפנים. ואם הם לצד פנים – הם של בעל הבית אפילו מחציו ולחוץ.

כך גם כתב הרב יוסף קארו (שולחן ערוך שם, א–ב) בשינויי לשון קלים. מכאן ניתן להוכיח שהטור ובעקבותיו השולחן ערוך הבינו שאלו שתי אפשרויות או דוגמאות שניתן באמצעותן לקבוע למי שייך החפץ, למוצא או לבעל הכותל, ודאי שיש דרכים נוספות לברר זאת. יש לבדוק כל מקרה לגופו, מה מידת הסבירות שהמציאה עתיקה מאוד בשל החלודה שבה, או בשל מיקומה מטה מטה, או מכל סיבה אחרת. אם ברור שהחפץ הנמצא עתיק מאוד, אזי הוא של המוצא, ולא של בעל הגל או הכותל.¹²

¹² ראשונים ואחרונים דנו מדוע במקרה ש"שתיך טפ" החפץ של המוצא, הרי חצרו של אדם קונה לו והחפץ צריך להיות של בעל החצר? על שאלה זו השיבו תשובות רבות, והדיון התרחב כשפוסקים אחרונים דנו במקרה שאדם מצא מציאה בחדר הכספות של בנק (546/78 בנק קופת עם בע"מ נגד הנדלס ואחרים). ראה: הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, חושן משפט, ב, ס' מד), הרב עובדיה יוסף, הרב משה נתן נטע למברגר, הרב ישראל יעקב פישר ("מציאה בחדר הכספת של בנק", נעם, כא, עמ' כח–מא); הרב יעקב אליעזרוב ("מצא מטבע בחדר כספות של בנק", שורת הדין, ו, עמ' פו–צא), ועוד. דיונים נוספים בהקשר זה הם בנוגע לחפץ שנמצא ברחבת הכותל המערבי, בבתי כנסת, בישיבות, פנימיות. מספר פוסקים כתבו שבמקומות אלו, על הגבאים או המנהלים להודיע שכל מי שמשאיר חפצים במקום, עושה כן על דעת כן שאם יעבור זמן מסוים והבעלים לא יבואו לקחת, הם יהיו רשאים ליטול את החפץ ולנהוג

יש להעיר שכיום אם אדם מצא חפצים עתיקים מאוד, על פי חוק העתיקות של מדינת ישראל, יש להעביר חפצים אלו (על פי כללים וקריטריונים הכתובים בחוק) ל"רשות העתיקות" על מנת לטפל בהם ולשמר אותם לשם לימוד, מחקר, תיעוד והיסטוריה, ולמנוע את השחתתם ושדירתם בידי שודדי עתיקות, ועוד. כאמור, על פי ההלכה, חפץ שבעליו אינם ידועים – עתיקות "של הגויים הקדמונים" כלשון הרמב"ם, שייך למוצא, אך מאחר שיש חשיבות לאומית לשימור וטיפול בעתיקות אלו, סמכות המדינה לקבוע שנכסים היסטוריים וארכיאולוגיים מסוימים יהיו שייכים לכלל תושבי המדינה על ידי הצגתם במוזיאון או במקומות שמורים אחרים, בשל חשיבותם וערכם המיוחד.¹³ הדינים האמורים במשנתנו אמורים בנוגע לחפצים עתיקים וישנים שאין בהם ערך היסטורי וארכיאולוגי, והם אינם נכללים במסגרת חוק העתיקות.

סיכום

במשנה נאמר: "מצא בגל או בכותל ישן – הרי אלו שלו" והנימוק לדין נזכר בתוספתא: "שיכול לומר של אמוריין הן". על כך שאלה הגמרא שייכתן שישראלים הטמינו, ולכן העמידה שמדובר במציאה שהחלידה מאוד. היות החפץ או הכלי חלוד מאוד מהווה דוגמה בלבד, מפני שיש כלים או חפצים שעשויים מחומרים שאינם מחלידים או שמחלידים במהירות בהתאם לאוויר וללחות. לפי רש"י משמעות תשובת הגמרא היא שמדובר בחפץ עתיק מאוד, וברור שהוא איננו שייך לבעל הכותל או הגל. בירושלמי נזכר הנימוק שבתוספתא: "שאני אומר של אמוריין", שזהו ביטוי לפסק הלכה. לא נזכר בירושלמי שמדובר בחפץ חלוד. הרמב"ם כתב כנוסח שבירושלמי והוסיף: "והוא שימצא אותן מטה מטה כדרך כל המטמונות הישנות". לא מצב הכלי או החפץ מהווה קריטריון, אלא מיקומו העמוק תחת הכותל או הגל הישנים.

במשנה ובתוספתא נאמרה הלכה נוספת: "מצא בכותל חדש, מחציו ולחוץ – שלו, מחציו ולפנים – של בעל הבית". רש"י הסביר שגם בסיפא מדובר שנמצא כלי חלוד, ועל כן הכלי שייך למוצא. גם במקרה של "מצא בכותל חדש" לא הזכיר הרמב"ם את היות הכלי חלוד. לדברי הרמב"ם מהמשנה ומהגמרא בבבלי יש ללמוד עיקרון שעל פיו יוכל המוצא לקבוע מה עליו לעשות: אם הכלי נוטה כלפי חוץ – כמו קת של סכין שמונחת כלפי חוץ או פתח של ארנק שפונה לחוץ – אזי הוא של המוצא. ולהיפך, אם הפנייה היא כלפי פנים – הכלי שייך לבעל הכותל.

ההבדל בין רש"י לבין הרמב"ם בפירוש המשנה הוא שלפי רש"י יש להתבונן במצבו של החפץ עצמו. היותו חלוד מאוד מהווה סימן שהמציאה איננה שייכת לבעל הכותל או הגל. לפי הרמב"ם המבט הוא על מיקומו או תנוחתו של החפץ. כשהחפץ נמצא בכותל ישן, המבט הוא על מיקומו של החפץ עמוק מטה מטה, וכשהחפץ נמצא בכותל חדש, המבט הוא על תנוחתו של החפץ.

הטור ציין את דברי רש"י והרמב"ם בנוגע למוצא בכותל או גל ישן, ויש מבין נושאי כליו שדנו אם לפי הטור יש צורך בשני התנאים: כלי חלוד ושיהיה טמון עמוק באדמה, או לא. לעומת זאת היה ברור להם שלפי השולחן שציין גם כן את דברי רש"י והרמב"ם אין צורך בשני התנאים. נראה שהטור ובעקבותיו השולחן ערוך לא התכוונו להציג מחלוקת בין רש"י לרמב"ם או צורך בשני

בו כהבנתם. ראה: הרב עזרא בצרי ("חפצים שהוזנחו על ידי בעליהם", תחומין, ה, עמ' 342–347); הרב שמואל רבינוביץ' ("השבת אבדה בכותל המערבי ובמקומות ציבוריים", תחומין, ל, עמ' 292–305); הרב יצחק וייס ("ש"ת מנחת יצחק, ח, סי' קמו); הרב יעקב אפשטיין ("מציאה בכינוס גדול אנשים", ש"ת חבל נחלתו, ו, סי' נג), ועוד. הרב עידן חביב ("אבדה בחדר מדרגות בבנין מגורים בבית משותף", אבני משפט, כג, עמ' 85–97) דן בנוגע להשבת אבידה במקום בו יש מצלמות, אם הבעלים מתייאשים או לא. אין זה כמו שאמור בגמרא (כח ע"ב) שרבו האנשים שאמרו: "אבידתא למלכא". שם האבידה שבעליה לא נמצאו הייתה ניתנת למלך כרכוש אישי. בהרחבה בשיעור כו: ועד מתי חייב להכריז... התקינו שיהיו מכריזים... .

תנאים, אלא ציינו דוגמאות למצבים שבהם יהיה ניתן לקבוע אם החפץ עתיק, ואם הוא שייך למוצא או לבעל הכותל או הגל. אך בוודאי יש מצבים נוספים שיימצא כלי או חפץ בתוך כותל ישן או חדש, ועל פי העקרונות שנאמרו יהיה ניתן לקבוע למי הוא שייך. כך גם בנוגע למוצא בכותל חדש. הטור והשולחן ערוך ציינו את שתי האפשרויות, הכלי או החפץ חלוד, וכשהוא פונה "מחציו ולחוק".